

ks. dr hab. Mieczysław Polak, prof. UAM
Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu
Wydział Teologiczny

Recenzja rozprawy doktorskiej

mgr Magdaleny Skolimowskiej, *Realizacja terapeutycznej misji Kościoła w duszpasterstwie rodzin dysfunkcyjnych*, Olsztyn 2019, ss. 285, napisanej pod kierunkiem ks. prof. zw. dra hab. Ryszarda Hajduka.

Wprowadzenie

Podstawowym zadaniem Kościoła w świecie jest głoszenie Ewangelii. Tę misję otrzymuje on bezpośrednio od Chrystusa: „Idźcie na cały świat i głoscie Ewangelię wszelkiemu stworzeniu!” (Mk 16,15). Powierzona Kościołowi Ewangelia dotyczy także życia małżeńskiego i rodzinnego. „Kościół oświecony wiarą – naucza św. Jan Paweł II – która pozwala mu poznać całą prawdę o wielkiej wartości małżeństwa i rodziny oraz o ich głębokim znaczeniu, czuje się przynaglony do głoszenia Ewangelii – «dobrej nowiny» – wszystkim bez wyjątku, a zwłaszcza ludziom powołanym do małżeństwa i przygotowującym się do niego, wszystkim małżonkom i rodzicom całego świata” (FC 3). Niezmienna Ewangelia głoszona jest w konkretnych uwarunkowaniach antropologiczno- i społeczno-kulturowych. Jej adresatami są zawsze konkretne osoby, żyjące w określonym czasie i miejscu. Są nimi rodziny, zwłaszcza te, które „się źle mają”, bo to one „potrzebują lekarza” (por. Mk 2,17). Rozprawa doktorska mgr Magdaleny Skolimowskiej wpisuje się w obszar badań pstoporalnoteologicznych dotyczących ewangelizacyjnej misji Kościoła w świecie współczesnym w odniesieniu do rodzin, dotkniętych problemem dysfunkcyjności.

Ogólna charakterystyka rozprawy

Przedstawiona do recenzji praca doktorska składa się ze wstępu, pięciu rozdziałów, zakończenia i bibliografii. Posiada także wykaz skrótów oraz streszczenie w języku angielskim. Całość liczy 285 stron wydruku komputerowego. Celem badań podjętych przez Autorkę pracy było ukazanie terapeutycznego wymiaru duszpasterstwa wobec rodzin dysfunkcyjnych. Główne pytania badawcze realizujące wskazany wyżej cel zostały sformułowane następująco: Co to są rodziny dysfunkcyjne i z jakim zmagają się problemami? Jakie problemy, których doświadczają rodziny dysfunkcyjne są wyzwaniem dla duszpasterstwa? W jaki sposób Kościół odpowiada na cierpienie rodzin dysfunkcyjnych? W jaki sposób terapeutyczna misja Kościoła spełnia się w duszpasterstwie rodzin dysfunkcyjnych? Jak realizować terapię duszpasterską wobec członków rodzin dysfunkcyjnych? Tak postawione pytania badawcze znalazły odzwierciedlenie w poszczególnych rozdziałach rozprawy. Pierwszy z nich opisuje rodziny dysfunkcyjne, wskazuje na przejawy dysfunkcji w rodzinie oraz przedstawia formy pomocy rodzinom dysfunkcyjnym oferowane przez społeczeństwo. Szerzej

prezentuje dysfunkcje wynikające z problemu alkoholowego i przemocy w rodzinie. Drugi rozdział koncentruje się na ukazaniu dysfunkcji w rodzinie w kontekście duchowym i religijnym. Autorka wskazuje na wpływ dysfunkcji na duchowość i religijność osób żyjących w tych rodzinach. Porusza zagadnienie: winy i przebaczenia, wiary w skuteczność modlitwy i Bożej pomocy i ucieczkę w świat duchowych przeżyć, wyrażania złych emocji i poczucia grzechu. Te zagadnienia konfrontuje z głoszonym przez Kościół ideałem chrześcijańskiego małżeństwa, biblijnym obrazem Boga, ukazywanym w kościelnym przepowiadaniu oraz z chrześcijańską hierarchią wartości. Wpływ życia w rodzinie dysfunkcyjnej na duchowość i religijność odnosi zarówno do małżonków, jak i do dzieci i młodzieży. Rozdział kończą rozważania dotyczące możliwej interpretacji przez osoby dotknięte problemami dysfunkcyjności w rodzinie ewangelicznego przesłania o przebaczeniu, chrześcijańskiej duchowości a zwłaszcza jej wymiaru pasyjnego.

Trzeci rozdział rozprawy przedstawia zarys nauczania Kościoła na temat małżeństwa i rodziny oraz charakteryzuje posługę Kościoła wobec rodzin, określaną jako duszpasterstwo rodzin. Ukazując nauczanie Kościoła o małżeństwie i rodzinie Doktorantka wskazuje na biblijny, sakramentalny, personalistyczny, eklezjalny i społeczny wymiar tego nauczania. W tym kontekście postrzega realizację głównych celów i zadań małżeństwa i rodziny. Z kolei duszpasterstwo rodzin zostało przedstawione w rozumieniu zarówno dyscypliny naukowej, jak i kościelnej praktyki. Autorka podkreśliła, że w rozważaniach pastoralnoteologicznych obydwie aspekty duszpasterstwa rodzin, stanowiące o jego tożsamości, powinny zostać uwzględnione. W ten sposób można określić główne nurty, szczegółowe zadania oraz osoby odpowiedzialne za duszpasterstwo rodzin. Prezentację wskazanych powyżej kwestii dopełnia przedstawienie znaczenia i zdań duszpasterstwa rodzin w sytuacjach trudnych oraz w odniesieniu do rodzin dysfunkcyjnych. Szczególny akcent Autorka położyła na rodzinach z problemem uzależnienia alkoholowego.

Rozdział czwarty opisuje zagadnienie terapeutycznego wymiaru posługi duszpasterskiej Kościoła. Sięgając do biblijnej i patrystycznej tradycji Doktorantka uzasadnia tezę, że chrześcijaństwo można nazwać „religią uzdrowienia”. Wskazuje przy tym jak należy rozumieć terapeutyczny charakter duszpasterstwa i jakie w tym kontekście stawia sobie ono cele. Następnie kreśli krótką historię relacji terapii duszpasterskiej i psychoterapii, aby na tym tle ukazać zasady duszpasterstwa terapeutycznego odnosząc je w sposób szczególny do duszpasterstwa rodzin.

Rozdział piąty został poświęcony ukazaniu możliwości i zagrożeń w realizacji terapii duszpasterskiej w kontekście różnych dysfunkcji w rodzinie. Uwzględniając rolę i zadania duszpasterstwa specjalistycznego Autorka koncentruje się na roli, zadaniach, możliwościach duszpasterstwa zwyczajnego w parafii. Wymienia i opisuje sposoby pomocy osobom z rodzin dotkniętych dysfunkcjami, wskazuje na znaczenie terapeutyczne posługi Słowa i posługi sakramentalnej Kościoła, duszpasterzy, kościelnych wspólnot. Duże znaczenie w duszpasterskiej posłudze terapeutycznej przypisuje kontaktowi indywidualnemu z osobą dotkniętą problemem dysfunkcji w rodzinie. W duszpasterstwie zwyczajnym widzi też miejsce i możliwości dla duszpasterstwa terapeutycznego skierowanego do dzieci i młodzieży. Tutaj podkreśla znaczenie środowiska rówieśniczego, które może być wsparciem w przeżywaniu różnych trudności. Przypisując duże znaczenie funkcji terapeutycznej duszpasterstwa rodzin Doktorantka wskazuje także na trudności i możliwe błędy w jej realizacji. Zwraca uwagę na konieczność dobrego zdiagnozowania charakteru problemów, z którymi borykają się osoby z rodzin dysfunkcyjnych oraz odpowiedniego do tego rozpoznania charakteru pomocy, świadczonej przez osoby posiadające do tego odpowiednie kwalifikacje i kompetencje.

Ocena merytoryczna rozprawy

Dokonując oceny merytorycznej dysertacji należy najpierw wskazać na aktualność i oryginalność podjętego w niej problemu badawczego. Aktualność problemu wynika z faktu, iż problem dysfunkcji rodziny oraz jej wpływu na życie człowieka jest zjawiskiem domagającym się podejmowania działań duszpasterskich ze strony Kościoła. Działania te powinny jednak łączyć się z refleksją teoretyczną, dzięki której w obszarze teologii pastoralnej wypracowywane są kryteria i modele tej działalności Kościoła. Jakkolwiek w literaturze polskiej – na co wskazała Doktorantka – istnieją opracowania dotyczące duszpasterstwa specjalistycznego, związanego z problemem dysfunkcji rodziny, to jednak brakowało szerszego i bardziej integralnego ujęcia tego zagadnienia, zwłaszcza z uwzględnieniem działalności Kościoła w ramach duszpasterstwa zwyczajnego. Ta ostatnia kwestia wskazuje na oryginalność opracowania przedstawionego przez mgr Magdalenę Skolimowską. Autorka nie dokonuje streszczenia dotychczasowych osiągnięć i nie powiela zrealizowanych już badań. Przedstawia oryginalny i twórczy sposób podejścia do zagadnienia. Stąd praca charakteryzuje się dobrym stopniem oryginalności i samodzielności myślowej Autorki.

Przedstawione powyżej poszczególne rozdziały pracy stanowią pod względem merytorycznym poprawną naukowo prezentację poszczególnych zagadnień składających się na całość rozprawy. Należy podkreślić interdyscyplinarny charakter przedstawionego opracowania. Jego Autorka korzysta z osiągnięć zarówno nauk psychologicznych, jak i teologicznych. W sposób bardzo kompetentny i przejrzysty przedstawia kwestie związane z dysfunkcjami rodziny zarówno od strony psychologicznej, jak i teologicznej. Rozróżnia te dwa sposoby podejścia do problemu, nie przeciwstawia ich, lecz ujmuje w sposób integralny. W konsekwencji przekracza granice jednostronnego, zawężonego ujęcia zagadnienia, realizując, postulowaną w nauczaniu Kościoła w odniesieniu do badań z teologii pastoralnej, interdyscyplinarność ich ujęcia.

Wartym podkreślenia jest podjęcie przez Doktorantkę bardzo skomplikowanego i niejednoznacznego zagadnienia relacji pomiędzy psychoterapią a terapią duszpasterską, czyli ostatecznie kwestiami wiary, duchowości, zaufania do Boga, skuteczności modlitwy. Wobec pojawiających się w Kościele tendencji do jednostronnego ujęcia tego zagadnienia, Autorce udało się przedstawić bardzo wyważoną i opartą zarówno o osiągnięcia psychologii, jak i teologii perspektywę podejścia do tego problemu. Następnie, jako ważne osiągnięcie podjętych badań, wskazałbym na pastoralnoteologiczną recepcję nauczania papieża Franciszka w obszarze duszpasterstwa rodzin. Doktorantka bardzo trafnie odniosła to nauczanie do zasad duszpasterskich, odpowiednich dla towarzyszenia osobom z doświadczeniem dysfunkcji w rodzinie. Na podkreślenie zasługuje też zebrana bibliografia oraz odpowiednie jej wykorzystanie. Autorka nie ogranicza się tylko do publikacji w języku polskim, ale korzysta także z opracowań obcojęzycznych.

W kwestii merytorycznej rozprawy zwróciłbym uwagę na następującą kwestię. We wstępie do pracy Autorka określa wybrane terminy, którymi będzie się posługiwać, a które wymagają wyjaśnienia. Są to m.in. rodzina, dysfunkcje, terapia. W tym kontekście rodzi się pytanie o używanie terminu „pastoralny”. Czy np. „wyzwanie pastoralne” odnosi się do teologii pastoralnej, czy do praktyki duszpasterskiej? Nieścisłość terminologiczna w tym wypadku rodzi konsekwencje w odniesieniu do wyprowadzanych wniosków: czy będą to wnioski dotyczące zastosowań praktycznych, czy koncepcji, zasad, modeli działania. Wydaje się, że ta niekonsekwencja terminologiczna doszła do głosu zwłaszcza w drugim rozdziale pracy, gdzie Autorka – niejako uprzedzająco – formułuje szereg praktycznych wskazań dotyczących duszpasterstwa w sytuacjach

dysfunkcji w rodzinie, co w pewnym stopniu znalazło powtórzenie w ostatniej części pracy. W tym kontekście sformułowałbym pytanie do dyskusji: Jak rozumie Autorka dysertacji pojęcia „duszpasterski” i „pastoralny” i jakie ma to konsekwencje dla przeprowadzonych badań?

Konkludując: przedstawiona do recenzji rozprawa doktorska mgr Magdaleny Skolimowskiej jest od strony merytorycznej poprawną prezentacją zagadnienia dotyczącego realizacji terapeutycznej misji Kościoła w duszpasterstwie rodzin dysfunkcyjnych. Dysertacja spełnia kryteria naukowego opracowania problemu badawczego. Autorka dąży do poznania prawdy stosując metody rzetelnego dowodzenia i logicznej analizy. Stawiane tezy uzasadnia poprawnie. Wnioski wyprowadza w oparciu o sformułowane wcześniej przesłanki. Praca charakteryzuje się twórczą oryginalnością i merytoryczną poprawnością. Może inspirować do podjęcia dalszych badań, związanych z możliwościami i sposobami realizacji pastoralnej troski Kościoła wobec człowieka żyjącego w rodzinie dysfunkcyjnej. Dysertacja stanowi oryginalne ujęcie określonego w niej problemu naukowego. Wskazuje na posiadanie przez doktorantkę ogólnej wiedzy teoretycznej z zakresu teologii, w szczególności teologii pastoralnej oraz jej dyscyplin pomocniczych, a zwłaszcza psychologii pastoralnej. Poświadcza opanowanie w stopniu bardzo dobrym umiejętności samodzielnego prowadzenia badań naukowych.

Ocena formalna rozprawy

We wstępie do rozprawy Autorka w sposób poprawny przedstawiła jej koncepcję. Zawiera ona główne elementy naukowej prezentacji, a zwłaszcza: uzasadnienie podjęcia badań, wskazanie na ich potrzebę i aktualność, umiejscowienia ich w kontekście dotychczasowych badań w tym obszarze, jasne określenie celu i problemu badań oraz problematyki i metody postępowania badawczego. Tak zarysowanej koncepcji pracy Autorka pozostała wierna, świadomie i konsekwentnie ją realizowała, co uczyniło całą prezentację przejrzystym i logicznym opracowaniem.

Praca od strony metodologicznej spełnia wymogi stawiane rozprawom doktorskim. Struktura pracy jest czytelna i logiczna, w pełni odzwierciedla problematykę pracy. Autorka w bardzo dobrym stopniu opanowała technikę prowadzenia i analizowania badań naukowych oraz pisania prac naukowych. Źródła pracy zostały dobrane w poprawny sposób i wykorzystane w stopniu bardzo dobrym. Przypisy stosowane poprawnie, zgodnie z zasadami przyjętymi w pracach naukowych. Wykaz skrótów i bibliografia są sporządzone według zasad opracowania naukowego. Język pracy poprawny, odpowiada jej charakterowi. Wypowiedzi Autorki są bardzo czytelne, logiczne i konsekwentne. Doktorantka wykazała się dobrą znajomością terminologii naukowej i umiejętnością posługiwania się językiem naukowym. Przed ewentualnym opublikowaniem praca wymagałaby w niektórych miejscach korekt redakcyjnych: interpunkcja, literówki itp.

Jako kwestię metodologiczną do dyskusji wskazałbym na określenie przez Autorkę rozprawy metody teologii pastoralnej jako: „widzieć” – „ocenić” – „działać”. Jakkolwiek to określenie bywa w jakiejś mierze stosowane przy opisie metody badawczej teologii pastoralnej, to jednak w naukowym ujęciu tak przedstawione „kroki” powinny zostać opisane w kategoriach metodologicznych. Autorka podejmuje się tego opisu, jednak nie uznałbym go za wystarczający i precyzyjny. Sama też Doktorantka wskazuje, że przy takim ujęciu pojawiają się pewne ograniczenia, osłabiające skuteczność tej metody. Stąd formułuję następujące pytanie do dyskusji: Jak odnieść do przedstawionego

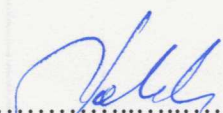
w pracy opisu metody badawczej teologii pastoralnej, opis paradygmatu metodologicznego teologii pastoralnej zawarty w adhortacji Jana Pawła II *Pastores dabo vobis* (PDV 57)?

Konkludując: rozprawa doktorska mgr Magdaleny Skolimowskiej jest od strony metodologicznej (formalnej) poprawnym naukowo przedstawieniem zagadnienia stanowiącego problem badawczy dysertacji, spełniającym kryteria stosowane przy przygotowywaniu, przeprowadzaniu i publikowaniu tego rodzaju badań naukowych.

Wniosek końcowy

Przedstawioną do recenzji dysertację mgr Magdaleny Skolimowskiej oceniam pozytywnie. Podjęty w niej problem badawczy jest oryginalny i posiada duże znaczenia zarówno dla teorii, jak i praktyki pastoralnej. Opracowanie charakteryzuje się odpowiednim stopniem oryginalności myślowej Autorki i zostało przygotowane przy pomocy trafnie dobranych metod i narzędzi badawczych. Praca poszerza dotychczasowy stan badań w tym obszarze i wskazuje na potrzebę ich kontynuowania. Bardzo cennym – moim zdaniem – byłoby opracowanie na podstawie tych badań i opublikowanie kompendium duszpasterskiego, mającego na celu pomoc duszpasterzom we właściwym towarzyszeniu w obszarze duszpasterstwa zwyczajnego osobom z rodzin dysfunkcyjnych.

Stwierdzam zatem, że recenzowana rozprawa naukowa spełnia wymagania stawiane przez *Ustawę o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki* z dnia 14 marca 2003 r. (art. 13.1). W związku z tym występuję z wnioskiem do Rady Naukowej Dyscypliny nauki teologiczne Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie o dopuszczenie mgr Magdaleny Skolimowskiej do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

.....

ks. dr hab. Mieczysław Polak

Poznań, dnia 26 lutego 2020 r.